

1940. okt. 16-án **Lengyel Zoltán** örmény szertartású apostoli kormányzó először vett részt a magyar katolikus püspöki kar értekezletén.²⁴ Az örmény szertartású apostoli kormányzóságot a római szentszék alapította 1930-ban Szamosújvár székhellyel. Az 1940-es évek első felében ide tartozott a budapesti örmény katolikus lelkészség is.²⁵

1944-ben segédlelkésként kapott az örmény katolikus közösség P. Kádár Dániel bécsi mechtarista lelkész személyében. /1916-ban született Désaknán, pappá szentelték Bécsben 1940-ben./

1939-ben ünnepelte Tutsek Anna -Tábori Róbertné - író 70. születésnapját, írói munkásságának 40 éves jubileumát.²⁶

1940. okt. 19.: Kovrig Béla /1900-1962/ kinevezést nyert a kolozsvári egyetemre, mint nyilvános, rendes egyetemi tanár. 1941-ben a Közgazdaságtudományi Kar dékánja lett, 1942-43-ban az egyetem rektorára.²⁷

Terjedelmes tanulmány jelent meg az erdélyi örmények karácsonyi szokásairól.²⁸

(Folytatjuk)

12. Korbuly Domokos: Az örmény kérdés a magyar közvéleményben. Bp. 1942.

13. "Az esztergomi főegyházmegye névtára és évkönyve. 1982. Esztergom 1982. 264.

14. Korbuly i. m.

15. Uo.

16. I.m. 134-5.

17. I.m. 135.

18. Hovhannesian i. m. 36.

19. I. m. 96.

20. I. m. 38.

21. I.m. 69-70.

22. I. m. 76.

23. Az esztergomi... 265.

24. A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919-1944 között II. Bp. 1992. 246.

25. Timkó Imre: Keleti kereszténység, keleti egyházak. Bp. 1971. 217.

26. Hovhannesian i. m. 54.

27. Szabó László: Kovrig Béla a kolozsvári magyar királyi Ferenc József Tudományegyetem élén. In: Limes 1996/3 - Tatabánya - 148.

* * *

Boloz Antoniewicz János

Az örmények - Galiczia

3. rész

A lengyelországi örmény lakosság megapadásának, nemzeti sajátágaik tünedezésének és élénk keleti színezetük elfakulásának azonban a mondottaknál még mélyebben rejlő okai is voltak. Ha ugyanis a vaspályák acélsínjei, a városi lakosság fekete kaputja és a nemzetközi munkáshad kék ujjasa már a tősgyökeres városi lakosság nemzeti viseletét és hagyományos szokásait is majdnem teljesen kipusztították: mennyivel előbb meg kellett ennek történnie egy környezetétől nagyon is elütő, valósággal exotikus néptörredékkel.

Továbbá fontolóra veendő, hogy a mai Európa az egész Keletet jóformán a maga tetszése és ízlése szerint igazgatja és az ottani kereskedelmet teljesen a maga intézményei mintájára rendezte be. A Nyugat ma már egészen maga látja el keleti üzleteit, nincs szüksége közvetítőkre és egy népnek sem juttat külön kereskedelmi területeket azokban való kizárólagos hatáskörrel. A honi ipar különben is számos keleti terméket pótol, és az a mesés varázs, mellyel valaha a gyermekded lelkeket a tündérregék honából eredő termékek lebilincseltek, a megszerzésükkel járó csodálatos kalandok és nem csekély veszedelmek által is izgatván a képzelődést, ma már szintén köddé foszlott.

Az igazán keletiektől gyakorolt kereskedelemnek ma már valódi torzképe a vevők híján álmodozva szemlélődő török a maga szőnyeges és rózsasalagos boltocskájában. Igaz ugyan, hogy másfelől épen a mi századunk talán minden előbbinél jobban kedvez a nemzeti sajátosságok fönntartására irányuló törekvéseknek. Ahol azonban a nemzeti élet pusztán a békés családi körre és a szóbeli hagyományra szorítkozik, ott nem tartható fenn, mert századunk csak az alkotó és nem a meddő eredetiségnek kedvez. A népis-kolai könyvecske és az újság nyelve hatékonyabb és hódítóbb, mint az, amelyen az anya gyermekének az első mesét mondja.

Ezek az okai annak, hogy miért maradt a hajdani örmény nemzetből Lengyelországban alig több egy-néhány ezernél, és hogy az egész lengyel Keletből nem látni ma egyebet e különben szívós faj mélyebb lelki és arcszabási sajátosságainál, meg a külön örmény-katolikus szertartásnál. Ez az oka egyúttal annak is, miért tűnt el a lebergivel egyidőben a hajdan oly hatalmas lengyel-örmény és katolikus amsterdami gyarmat is a Krom-Boom-Slot mellől. Elfakult ez a „gulden bladzije in t boek von Amstels roem” (ez az arany lap Amsterdam történeti könyvében), és mindenkorra elszakadtak a hajdan Amsterdam és Lemberg közt oly serény szorgalommal szőtt szálak, amikor gyakori eset volt, hogy régi lebergi cégek ifjabb tagjai fiókokat létesítettek az Amstel partjain. Csupán a Szent Antalról nevezett szegények iskolájának egy húsvéti báránnyal díszített szerény márvány-tábláján beszél még ma is a fölírat, hogy ez az épület valamikor, az örmény időszámítás szerint 1198-ban, a mienk szerint 1749-ben állított örmény templom volt, melyet az ideiglenesen Galicziában is megtelepült Owanes Minas emeltetett. Alkotásának emlékére álljon itt jelenleg a San Lazzaro szigeten őrzött képmásának lenyomata, amely mint viseletkép is érdekes.

Dél-Tirolnak a ma már nagyon gyérülő ladin népecskében megvan a maga felöltő néprajzi különlegessége. Aki a grödeni völgy mesés szépségű sikátorában a szeszélyes alakzatú dolomit hegyek lábainál járva, a Lionardo da Vinci tájképeihez hasonló vidékben gyönyörködik, egyszerre csak egészen más sajátosságú szokásokat vesz észre és igen különösen hangzó nyelvet hall. A nagy szakállú férfiak ép olyan napsütött és becsületes jóképűek, a festeni való csinos leányok ép olyan erényesek és derült tekintetűek, mint az itt faragott Szent Józsefek és Madonnák.

Ha nem ilyen költői bájjal is, de azért szintén bizonyos eredeti tájképi színezettel lep meg bennünket a Czeremosz melletti Kuty városka a monarchia legszélén, Galiczia legkeletibb zugában. Ez Galicziának a grödeni völgye, afféle néprajzi csecse-becse, egy piciny darabkája Keletnek.

Kuty örmény-katolikus község ma mintegy 1.200 lelket számlál. Lakóinak szláv és oláh elemekkel már erősen kevert szavait 1886-ban gyűjtötte össze dr. Hanusz tanár. Azonban nem ismerem népet, melynek az arculatát a rajzon, és nyelvét a nyomtatott betű olyan tökéletlenül ábrázolná, mint ezét a maroknyi örménységét. Ha elnézi az ember, amint földszintes tiszta házaik fődött tornácain kezeit összekulcsolva és szemüket félig lehunyva arról a boldog országról álmodoznak, ahol fillért vetve „vörös” aranyat lehet aratni: közönséges tétlenül révedező keletieknek tarthatná őket. De ha egyszer az utca közepén csoportba verődve negyed órákig ráncigálják és cibálják egymást jobb kezüknél fogva, hogy valami nevetségesen csekély üzletet kössenek, akkor bezzeg kimeresztik hosszú pilláktól árnyalt nagy szemüket, melyeknek előbb lomha álmoossága hirtelen ragyogó, erélyes, szinte szűrő fényben csillan föl. Beszédük, mely csak az imént olyan lustán és ímmel-ámmal eredt ki a fogaik közül, egyszerre egymást kergető sziszegő hangokban csörtet rohanó hegyi patakhhoz hasonlóan a hörgő torokhangokon át, s már a mindig erősen megnyomott hosszú végszótagok is sajátzerűen szökellő jellemet adnak e hadaró beszédnek, melyből az ember eleinte csupa kérdő mondatot vél kihallani. A szegény magánhangzók sorvadtt ágakként alig bírják el a mássalhangzók buja sűrűségű lombozatának rájuk nehezedő terhét.

Az örmény lelkülethez hasonlóan e nép testalkotása is végletek közt ingadozó. De mindnyájukkal közös a sötét arcszín, a nagy, fekete, szinte ibolyásba játszó szem, melynek szűrő, kicsiny a csillaga: továbbá az aránytalanul nagy, fölül erősen hajlott orr, a hátra hanyatló homlok, a keskeny igen csúcsos koponyaalkat, valamint a férfiaknál igen szőrös test, az arcot az egész a szemekig benövő szakáll, a szerfölött sűrű fekete (kivételesen vörös, de soha nem szőke) kócos haj, amely nagyon gyakran korán kihull.

Ezen általános jellemvonások mellett az örményeknek két élesen megkülönböztethető típusa van. A jóval nagyobb számú kicsiny, zömök, köpcös, de nem igen izmos alakokból áll, kiknek nagy vaskos orruk, húsos alsó ajkuk és kissé halvány arcszínük, aránytalanul hosszú karjuk és derekuk, továbbá apró lábainkon feltűnően himbáló tipegő járásuk van.

A második típusúak a magas szikár termetű, kissé hajlott gerincű, keskeny ajkú és ugyancsak keskeny orrú alakok. Ezeknek feltűnően barna arcbőréről mondotta tréfálkozva a gonosz Jan Lam, hogy „tintát iz-zadnak”. Járásuk nyugodt, taglejtéseik előkelők és méltóságosak. Herkulesi termetű, tagbaszakadt, izmos alakok, az örmény nép közt egyáltalában nem találkoznak. A nők közt is ritkák a feltűnő vagy éppen meglepő szépségűek: sőt e sorok írója alig emlékszik, hogy valaha karcsú magas termetű örmény nőt látott volna. Egyáltalában nem dicsekedhetnek azzal, amit kivált nyugaton a lebilincselő női szépség jelének szokás tekinteni. A korán érett leányok és ifjú asszonyok közt azonban elég gyakori a sajátzerűen vonzó és komoly méltóságával elbájoló alak. Okos, de kissé hidegen álmodozó, bágyadt fényű szemük, sötét halvány arcszínük, szép fekete hajuk, vonásaiknak szembeötlő nemessége, az ősrégi és élénk szellemű fajoknak e rendes öröksége, mely még férfiaknál is pótol némely igen nagy szépséghibákat, -sokszor való-

ban szép egészségre egyesül. És e „szépségek” éppen nem gyorsan hervadnak: ellenkezőleg, talán az a kár, hogy túlságosan is erősen virulnak.

Húsz évvel ezelőtt Kutyban elvétve és különösen ünnepi alkalmakkor férfiak még viselték az örmény nemzeti öltözetet. E viseleten azonban kevés az eredeti, s az oláhok és más keleti népek is nagyon hasonló ruházatban járnak. Azonban meglehetősen pontossággal megállapíthatjuk, hogy milyen volt a múlt századi örmény viselet.

A XVI. századra nézve ott vannak a bukovinai Voronecban levő kolostor-templomnak igen nevezetes falfestményei (1546), melyek a gyönyörű fekvésű egyház egész nyugati oldalát borítva az utolsó ítéletet ábrázolják. A képek alsó sorában látható csoportok között, melyek a föltámadásra egybesereglett népeket tüntetik föl, a tatárok és arabok tömegében ott láthatók az örmények is (lykarminski) patriarchájuk vezetése alatt. Egynek kék hajtokás hosszú szürke köntöse és magas szürke süvege van, a másikon sötétkék ruha ugyanolyan, de fölhasított ujjakkal, a harmadikon arannyal átszőtt és piros virágokkal mintázott hosszú talár bő felső ujjakkal és hasított szűk ujjú, vérvörös kaftán látható.

A XVII. század örmény viseletét Rembrandtnak azon gazdag öltözékű remek saját arcképén tanulmányozhatjuk, melyet három évvel ezelőtt Kums kisasszony kevéssé ismeretes, de fölötte értékes antwerpeni magángyűjteményében látott e sorok írója. A viselet valóságában senki sem kételkedhetik, tudván, hogy az efféléket nagyon szerette a nagy mester, aki ez öltözetet bizonyára a Hoog-Boom-Sloot örmény telepén szerezte. Végül a XVIII. századot illetőleg a már említett Minas képére hivatkozhatunk. Hogy a galíciai örmények egészen a XIX. század elejéig megtartották, vagy legalább nem vetették le teljesen ősi viseletüket, azt a mellékelt képen láthatjuk legjobban, mely Kraus János 1801-ből való pasztelljének a mása és a galíciai Soltan Abgarowicz családból való öreg nőt ábrázol (az illető 1822-ben halt meg).

(Folytatjuk)

(Megjelent: Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képekben. Galícia. Budapest 1898.)

/Szerk. megjegyzés: eredeti írásmóddal/

* * *

Farsang-farka Zuglóban

A Zuglói Örmény Kisebbségi Önkormányzat meghívására február 19-én vidám farsang-pótló társasági összejövetelre gyülekeztünk. Jókedvű csapat töltötte meg a Zuglói Kisebbségek Házát. A műsort a Zárui Stúdió fiatal modell-növendékei nyitották meg egy fergeteges divatbemutatóval. Ez olyan sikeres volt, hogy az egyik néző azonnal rendelt egyet a különleges estélyi ruhákból. A táncot egy szép angol keringővel indítottuk, melybe a közönség is bekapcsolódott. Rövid szünet után a bátor, vállalkozó szelleműeknek lehetőség adódott szórakoztatásunkra bármit előadni. Szárkiszján Ádám előadásában szintetizátoron szép, világhírű melódiákat hallhattunk, Zárug Kati - dr. Szám László által fordított - régi örmény anekdotákat olvasott fel, majd Becker István tanár úr - zuglói lakos - érdekes mutatójával gazdagította a programot: vacsora helyett „tüzet nyelt”! Erdélyi örmény szokásnak megfelelően „kosaras-bált” rendeztünk, így mindenki hozott magával enni-innivalót. Tombola sorsolás után kötetlen beszélgetés közben kóstolgattuk és fogyasztottuk egymás vacsoráit.

Igen kellemes estét töltöttünk el együtt, reméljük, hogy ezzel hagyományt teremtünk.

Zárug Anna Zita

* * *

Dr. Szentpétery Tibor

(1916-2005)

Jogász, fotográfus, Podmaniczky-díjas városvédő - saját életrajza szerint.

Számunkra egy kicsit több ennél. Erdélyi magyarörmény értelmiségi családban született 1916-ban, Budapesten, ahol iskoláit, majd a Pázmány Péter Tudományegyetem jogtudományi szakát végezte. 1937-ben doktorrá avatták.

A II. világháború idején a keleti fronton már haditudósító rajparancsnokként szolgált. A Don-kanyar véres eseményeit ábrázoló, közel 700 felvételéből 1992-ben a Legújabbkori Történelmi Múzeum fotó- és háborús emléktárgyak kiállítását szervezte.